

Аляксандар Мацяс

АФІЦЫЙНАЯ ПАЛІТЫКА МАСКВЫ І МЕНСКУ Ў ГАЛІНЕ ЭКАНАМІЧНЫХ УЗАЕМААДНОСІНАЎ

1. Перадумовы эканамічнае інтэграцыі Беларусі і Расіі

Разьвіццё гандлёва-эканамічных стасункаў паміж Беларусіяй і Расіяй, інтэграцыйныя працэсы паміж дзьвюма краінамі шмат у чым прадвызначаны аб'ектыўнымі прычынамі. Успадкаваны Рэспублікай Беларусь вытворчы патэнцыял (перш за ўсё экспартаарыентаваны прамысловы комплекс, доля якога ў галіновай структуры ВУП сягала пры канцы 80-х — пачатку 90-х гадоў 40%) вылучаўся высокай матэрыяла- і энэргаёмістасьцю і быў арыентаваны на вонкавыя пастаўкі паліўна-энэргетычных і сыравінных рэсурсаў (у асноўным з РФ). Пры гэтым эканоміка Беларусі была шчыльна інтэграваная ў народнагаспадарчы комплекс былога СССР. Вялікая залежнасьць існавала ў шэрагу асноўных галінаў (асабліва ў машынабудаўнічым комплексе) ад паставак камплектных вырабаў з рэспублік былога СССР (перш за ўсё з РФ). Рэспубліка спецыялізавалася на выпуску канчатковай (улучна з высокатэхналягічнай і навукаёмістай) прамысловай прадукцыі такіх галінаў, як машынабудаваньне і мэталאпрацоўка, хімічная і нафтахімічная, нафтаперапрацоўчая, электронная, лёгкая і інш., мела гарантаваныя рынкі збыту сваёй прадукцыі ў былым СССР. Большая частка прамысловае прадукцыі (да 80%) пастаўлялася ў Расію.

Таму пасля распаду СССР, ува ўмовах пачатку працэсу дэзінтэграцыі супольнай эканамічнай прасторы былога Саюзу адкрытая эканоміка Рэспублікі Беларусі (асабліва прамысловасьць) апынулася ў найскладанейшым становішчы, перажыўшы падвойны шок. З аднаго боку, адбылося рэзкае скарачэньне традыцыйных рынкі збыту беларускае прадукцыі, зь іншага боку, на парадак узрасьлі й наблізіліся да сусьветных цэны на энэргарэсурсы і сыравіну, нэгаўны эфэкт ад гэтага росту ўзмацняўся празьмернай дэвальвацыяй рубля.

А да выхаду на замежныя рынкі збыту беларускія таваравытворцы аказаліся не гатовыя. Успадкаваны вытворчы патэнцыял вылучаўся агульнай тэхнічнай

адсталася, што прыводзіла да вялікіх выдаткаў і неадпаведнасці большай часткі прадукцыі сучасным патрабаванням. Каэфіцыент зношанасці (фізичнай, не гаворачы пра маральную) актыўнае часткі асноўных фондаў да 1992 году складаў у прамысловасці 50%, а ў цэлым па народнай гаспадарцы — 39%.

Ува ўмовах лібэралізацыі вонкавай эканамічнай дзейнасці, палітыкі адкрытасці эканомікі і ўнутраных рынкаў былога СССР узмацнілася канкурэнцыя з боку замежных кампаніяў, якія часта выкарыстоўвалі агрэсіўныя маркетынговыя стратэгіі (пастаўкі асобных тавараў па дэмпінгавых цэнах і г.д.).

Беларусь атрымала ў спадчыну прадпрыемствы й арганізацыі, якія былі саюзнай уласнасцю былога СССР і кіраваліся з Масквы. Да гэтага варта дадаць праблемы з наладжваннем гарызантальных сувязяў пасля ліквідацыі саюзных міністэрстваў і ведамстваў, з разлікамі, страатай абаротных сродкаў і інш.

Усё гэта ў вялікай ступені прадвызначыла пошук выйсця з гэтага няпростага эканамічнага становішча з дапамогай наладжвання гандлёва-эканамічных стасункаў з РФ, якая была асноўным гандлёвым партнёрам, пастаўніком паліўна-энергетычных рэсурсаў і рынкам збыту беларускай, у першую чаргу прамысловай, прадукцыі.

Апрача таго, у кіраўніцтва краіны (гэтак званай партгасспланэнклятуры, што выйшла з былой камандна-адміністрацыйнай сыстэмы) жывілася надзея, што ранейшыя гандлёва-эканамічныя сувязі адновяцца, а да кіраўніцтва РФ прыйдуць адпаведныя палітычныя сілы, накіраваныя на найшчыльнейшую (аж да далучэння) эканамічную і палітычную інтэграцыю зь Беларусіяй.

Разам з тым, разрыў шэрагу гаспадарчых сувязяў, дэарганізацыя былі аб'ектыўна непазбежныя, паколькі ў жорстка цэнтралізаваным гаспадарчым комплексе ў замкнёнай эканамічнай прасторы многія кааперацыйныя адносіны былі штучнымі і неэфэктыўнымі.

2. Этапы расійска-беларускай эканамічнай інтэграцыі

У расійска-беларускай эканамічнай інтэграцыі ўмоўна можна вылучыць некалькі этапаў. У 1993—1994 гг. была здзейсненая спроба аб'яднання грашовых сыстэмаў Рэспублікі Беларусь і Расійскай Фэдэрацыі. Далей этапы эканамічнага збліжэння дзвюх краінаў адзначаюцца паслядоўным падпісаннем дамоваў пра ўтварэнне Супольнасці (1996 г.), Саюзу (1997 г.) і Саюзае дзяржавы (канец 1999 г. — пачатак 2000 г.).

Сацыяльна-эканамічныя праблемы ў краіне ў 1992—1994 гг. кіраўніцтва Беларусі імкнулася развязаць не правядзеньнем жорсткай макраэканамічнай палітыкі й паскарэннем структурных і інстытуцыйных рэформаў, а шляхам збліжэння з Расійскай Фэдэрацыяй з мэтай атрымання па ніжэйшых, унутры-расійскіх цэнах энэргарэсурсаў, тэхнічных крэдытаў і г.д. Асноўным кірункам рэалізацыі расійска-беларускай інтэграцыі ў гэты перыяд было аб'яднанне грашовых сыстэмаў, найважнейшыя ўмовы якога былі вызначаны ў вераснёўскім

пагадненні 1993 г., а затым замацаваныя (да красавіка 1994 г.) у Дамове пра аб'яднанне грашовай сыстэмы Рэспублікі Беларусь з грашовай сыстэмай Расійскай Фэдэрацыі й умовы функцыянавання супольнай грашовай сыстэмы.

Пры гэтым найбольш складанымі праблемамі для ўзгаднення былі: усталяванне валютных курсаў беларускага рубля да расійскага для абмену безнаяўнай і наяўнай грашовай масы, цэны на базавую сыравіну і энэрганосьбіты для беларускіх вытворцаў, а таксама ўмовы грашова-кредытнага, бюджэтнага і мытнага рэгулявання.

Беларускі бок настойваў на вышэйшым курсе абмену для сваіх юрыдычных і фізичных асобаў. РФ, у сваю чаргу, дамагалася, каб абменны курс быў набліжаны да рынкавага. У выніку папярэдне дамовіліся пра сярэдні курс, зыходзячы з парытэту пакупніцкай здольнасці і крос-курсу. Завышаны курс абмену для Беларусі, безумоўна, быў выгаднейшым, асабліва для юрыдычных і фізичных асобаў, што валодалі грашовымі актывамі. У той жа час у горшым становішчы маглі апынуцца суб'екты гаспадарання, у якіх на момант абмену была вялікая запавячанасць па крэдытах.

Што да грашова-кредытнай і бюджэтнай палітыкі, спачатку меркавалася ўзгадняць аб'ёмы крэдытнай эмсіі й іншых найважнейшых рэгуляраў банкаўскае дзейнасці, а таксама гранічных памераў дэфіцыту дзяржаўнага бюджэту і ўмоваў яго пакрыцця за кошт безрэсурснае эмсіі. Пры гэтым Рэспубліка Беларусь дамагалася выключэння пры вызначэнні дэфіцыту дзяржаўнага бюджэту мэтавых паступленняў і выдаткаў, звязаных зь ліквідацыяй наступстваў катастрофы на ЧАЭС. Аднак гэтае патрабаванне не было зафіксаванае ў пагадненні.

У далейшым працэсе ўзгаднення і падрыхтоўкі пагадненняў РФ вылучыла шэраг дадатковых жорсткіх патрабаванняў. У прыватнасці, з 1995 г. прапаноўвалася перайсці да стварэння адзінага кансалідаванага бюджэту і зацвярджэння яго заканадаўчымі органамі Расіі. Было таксама пратрабаванне аб ліквідацыі Нацыянальнага банку Беларусі як юрыдычнай асобы і ўлучэння яго з усімі актывамі і пасівамі ў склад Цэнтральнага банку Расіі.

У выніку пры ўкладанні красавіцкай дамовы не былі падпісаныя два асноўныя дакумэнты: Міжбанкаўскае пагадненне пра працэдуру аб'яднання грашовых сыстэмаў Беларусі й Расіі ды Міжурадавае пагадненне пра адзіны механізм кіравання бюджэтнымі сыстэмамі РФ і РБ. Апрача таго, беларускі бок паставіў свае подпісы пад пагадненнем, парушаючы асобныя артыкулы толькі што прынятай Канстытуцыі й некаторых іншых законаў краіны. У далейшым прадстаўнікі Беларусі здзяйснялі спробы скаргаваць супярэчлівыя палажэнні дамовы, у той час як Расія настойвала на зьменах у Канстытуцыі Беларусі.

У красавіцкім пагадненні ўзаемнае скасаванне мытных збораў увязалася з скасаваннем арэнднай платы за размяшчэнне расійскіх войскаў на тэрыторыі Беларусі і платы за транзыт на экспарт у трэція краіны і Калінінградскую вобласць расійскай прадукцыі, што першапачаткова не прадугледжвалася. У

той жа час рэгулявання ўнутраня цэны РФ на базавую сыравіну і энэрганосьбіты меркавалася распаўсюдзіць на суб'ектаў гаспадараньня Рэспублікі Беларусь толькі пасля поўнага аб'яднаньня грашовых сыстэмаў. У выніку страты беларускага боку, па разліках ураду і зьвестках Нацбанку, маглі скласьці больш за 1 млрд. USD у год (паколькі Беларусь з моманту падпісаньня дамовы не выстаўляла ніякіх прэтэнзіяў за ўтрыманьне расійскіх войскаў і транзыт). Больш за тое, пасля скасаваньня мытных збораў РФ увяла акцызны падатак на экспарт, а таксама дадатковыя плацяжы за транспартаваньне энэрганосьбітаў. Узаемнае скасаваньне мытных збораў меркавалася здзейсьніць з адначасовым распаўсюджваньнем дзейнага заканадаўства ў гэтай галіне на Беларусь, у тым ліку і ў дачыненні да трэціх краінаў, што таксама не было прадугледжана першапачатковымі пагадненьнямі.

У выніку пагадненьне пра аб'яднаньне грашовых сыстэмаў дзьвюх краінаў (а больш дакладна, пра ўлучэньне грашовай сыстэмы Беларусі ў грашовую сыстэму РФ і рэарганізацыю Нацыянальнага банку РБ з пазбаўленьнем статусу самастойнае юрыдычнае асобы ў філію Цэнтральнага банку РФ) не былі рэалізаваныя. Трэба таксама адзначыць паспешлівасьць такіх паважных пагадненьняў, якія, па сутнасьці, пазбаўлялі Беларусь самастойнасьці пры выкарыстаньні найважнейшых інструмэнтаў макраэканамічнае палітыкі (манэтарных, падаткова-бюджэтных і інш.), што, зрэшты, і прадвызначыла іх невыкананьне.

У міжчасьці былі падпісаныя Пагадненьне пра Мытны саюз (студзень 1995 г.) з мэтай стварэньня ўмоваў для актывізацыі гандлёва-эканамічных стасункаў, а таксама Дамова пра дружбу, добрасуседства і супрацоўніцтва паміж дзьвюма краінамі тэрмінам на дзесяць гадоў і Пагадненьне пра адзінае кіраўніцтва мытнымі службамі і пра сумесную ахову межаў (люты 1995 г.).

2 красавіка 1996 г. была падпісаная Дамова пра стварэньне Супольнасьці Беларусі й Расіі, якая прадугледжвала стварэньне наднацыянальных органаў. У выніку паўсталі наступныя органы Супольнасьці: Найвышэйшая рада, Выканаўчы камітэт, Парлямэнцкі сход, Мытны камітэт, Расійска-беларуская камісія па навукова-тэхнічным супрацоўніцтве, Камітэт Супольнасьці Беларусі й Расіі па гідрамэтэаралёгіі й маніторынгу забруджаньня прыроднага асяродзьдзя, Грамадзкая рада прамыслоўцаў і прадпрымальнікаў пры Выканкаме Супольнасьці.

У дамове пра ўтварэньне Супольнасьці былі задэкляраваныя асноўныя падыходы да фармаваньня адзінае эканамічнае прасторы, улучна з сынхранізацыяй эканамічных рэформаў, стварэньнем супольнай мытнай прасторы, збліжэньнем сацыяльных, адукацыйных і працоўных стандартаў, стварэньнем супольнай транспартнай сыстэмы, аб'яднаньнем энэргасыстэмаў, узгадненьнем структурнай палітыкі, супрацоўніцтвам у абароннай сфэры і інш.

Разам з тым былі пастаўленыя і такія, загадзя невыканальныя, заданьні, як уніфікацыя падатковага, бюджэтнага і валютнага заканадаўства і стварэньне да канца 1997 году ўмоваў для ўвядзеньня адзінае валюты.

Наступны этап разьвіцьця інтэграцыйных стасункаў дзьвюх краінаў адзна-

чаны падпісаньнем Дамовы пра Саюз Беларусі й Расіі (2 красавіка 1997 г.) і Статуту Саюзу (травень 1997 г.).

У выніку ўтварэньня новай інтэграцыйнай структуры дзьвюх краінаў адбылася трансфармацыя асноўных органаў кіраваньня Супольнасьці ў адпаведныя надзяржаўныя органы Саюзу. Апрача таго, былі створаныя Памежны камітэт Саюзу і Камітэт па пытаннях бясьпекі, а таксама тэлерадыёвяшчальная арганізацыя Саюзу. Прымаць рашэньні прадугледжвалася на аснове поўнае згоды па прынцыпе “адна дзяржава — адзін голас”.

Разам з тым, асноўныя недахопы, што выявіліся пры ўтварэньні й функцыянаваньні Супольнасьці, не былі пераадоленыя і ў новай структуры. У абсягу эканамічнай палітыкі ізноў паўтарыліся дэклярацыі пра фармаваньне адзінае эканамічнае прасторы, стварэньне роўных умоваў гаспадараньня, аб'яднаньне транспартнай і энэргетычных сыстэмаў, сыстэмаў сувязі, стварэньне супольнай навукова-тэхналягічнай прасторы, фармаваньне адзінай мытнай прасторы, узгадненьне структурнай палітыкі, збліжэньне інстытуцыйных пераўтварэньняў і эканамічных рэформаў, уніфікацыю сацыяльна-працоўнай сфэры і г.д.

Рэалізацыя захадаў у галіне расійска-беларускай інтэграцыі сустракала, з аднаго боку, супраціў нацыянальных міністэрстваў і ведамстваў дзьвюх краінаў у сувязі зь неабходнасьцю дэлегаваньня часткі паўнамоцтваў надзяржаўным органам Саюзу, зь іншага боку, узніклі дадатковыя цяжкасьці дзеля адрозьненьня ўжываных у Беларусі й Расіі мадэляў і падыходаў да кіраваньня і рэгуляваньня сацыяльна-эканамічнага разьвіцьця.

У снежні 1998 году была падпісаная Дэклярацыя пра далейшае яднаньне Беларусі й Расіі, у якой была зроблена чарговая спроба вызначыць стратэгію дзеяньняў для актывізацыі інтэграцыйных працэсаў. Разам з тым, у чарговы раз былі прадэкляраваныя цалкам нерэальныя заданьні ўвядзеньня ўжо да канца першай паловы 1999 году адзінага для ўсіх суб'ектаў гаспадараньня праўнага рэжыму, завяршэньня аб'яднаньня энэргетычнай і транспартнай сыстэмаў, уніфікацыі валютнага рэгуляваньня і грашова-крэдытнай сыстэмы і нават пераходу на адзіную валюту.

Разам з дэклярацыяй пра далейшае яднаньне Беларусі й Расіі паміж абедзьвюма краінамі былі падпісаныя і Дамова пра роўныя правы грамадзянаў ды Пагадненьне пра стварэньне роўных умоваў суб'ектам гаспадараньня.

Рэалізацыя падпісаных пагадненьняў ішла цяжка. У прыватнасьці, у Пагадненьні пра стварэньне роўных умоваў суб'ектам гаспадараньня, якое набыло моц з даты ягонага падпісаньня (25 снежня 1998 г.), у артыкуле 3 чытаем: “Пры ўзаемным гандлі Бакі забясьпечанае свабоднае цэнаўтварэньне, а выкладваюцца на ўнутраных рынках”. Але толькі з 2002 г. зьявіліся пэўныя зрухі ў справе выраўноўваньня асобных цэнаў на энэрганосьбіты і тарыфаў на транспартаваньне (перавозкі).

3 падпісаньнем 8 снежня 1999 г. Дамовы пра стварэньне Саюзнай дзяржавы

пачынаецца новы этап актывізацыі расійска-беларускіх інтэграцыйных працэсаў на афіцыйным узроўні, канчатковай мэтай якіх (паводле Дамовы) ёсць пастапнае стварэнне Саюзнай дзяржавы.

У Дамове былі вызначаны мэты і прынцыпы фармавання Саюзнае дзяржавы, размежаваны прадметы распараджэння і паўнамоцтваў паміж Саюзнай дзяржавай і дзяржавамі-ўдзельніцамі. У прыватнасці, у якасці адной з найважнейшых мэтаў прадугледжваецца стварэнне адзінае эканамічнае прасторы на падставе выкарыстання рынковых механізмаў функцыянавання эканомікі. Аднак, у асобным раздзеле падаюцца агульныя прынцыпы фармавання гэтай эканамічнай прасторы (улучаючы і пастапнае ўвядзенне супольнай грашовай адзінкі з адначасовым стварэннем адзінага эмісійнага цэнтру).

Таксама была распрацаваная Праграма дзеянняў РБ і РФ для рэалізацыі палажэнняў Дамовы пра стварэнне Саюзнай дзяржавы, у якой былі вызначаны асноўныя кірункі, асобныя канкрэтныя захады і часавыя рамкі фармавання супольнае эканамічнае прасторы, у прыватнасці, выраўноўванне асобных макраэканамічных паказнікаў і правядзенне адзінай структурнай палітыкі; уніфікацыя грамадзянскага заканадаўства і вызначэнне падставаў стварэння ўласнасці Саюзнай дзяржавы; увядзенне супольнай грашовай адзінкі; уніфікацыя падатковага заканадаўства і правядзенне адзінай падатковай палітыкі; фармаванне і выкананне гандлёвай і мытна-тарыфнай палітыкі ў дачыненні да трэціх краінаў, міжнародных арганізацыяў і аб'яднанняў; правядзенне адзінай палітыкі ў галіне цэнаўтварэння; аб'яднанне энэргетычнай і транспартнай сістэмаў; фармаванне супольнага рынку паслуг сувязі; фармаванне адзінай навукова-тэхналагічнай прасторы; ажыццяўленне сумеснай палітыкі ў галіне экалагічнай бяспекі; правядзенне ўзгодненай палітыкі ў галіне аховы працы, сацыяльнай абароны насельніцтва, пэнсійнага забеспячэння і інш. У якасці асобных найважнейшых кірункаў вылучаны сумесная палітыка ў галіне абароны, вайсковага будаўніцтва і выкарыстання вайсковае інфраструктуры, распрацоўкі і размяшчэння сумеснага абароннага заказу, а таксама правядзенне адзінай памежнай палітыкі, сумесная дзейнасць праваахоўных органаў і спецслужбаў.

У цэлым Дамова і Праграма дзеянняў для яе рэалізацыі вылучаліся шырокім спектрам і радыкалізмам прапанаваных захадаў, зьдзейсненні якіх ў вызначаны тэрміны было цяжка. Разам з тым, выкарыстанне расійскага рубля ў якасці адзінага законнага плацежнага сродку на тэрыторыі Саюзнай дзяржавы прадугледжвалася з 1 студзеня 2005 г., а не праз паўгоддзю ці год пасля падпісання чарговае дамовы або пагаднення. Апрача таго, былі падпісаны Пагадненні паміж Беларусіяй і Расіяй пра ўвядзенне супольнай грашовай адзінкі і фармаванне адзінага эмісійнага цэнтру Саюзнай дзяржавы і Пагадненне паміж урадам РФ, Цэнтральным банкам РФ і ўрадам РБ, Нацыянальным банкам РБ і пра захады што да стварэння ўмоваў для ўвядзення адзінай грашовай адзінкі. Быў распрацаваны таксама плян сумесных дзеянняў для стварэння ўмоваў для

ўвядзення адзінай грашовай адзінкі Саюзнай дзяржавы на пэрыяд 2001—2005 гг.

3. Асноўныя кірункі эканамічнай інтэграцыі на афіцыйным узроўні

Асноўнымі кірункамі эканамічнай інтэграцыі Беларусі і Расіі, на якіх удалося дасягнуць пэўных вынікаў, ёсць:

- фармаванне супольнай мытнай прасторы;
- развіццё міжрэгіянальнага супрацоўніцтва;
- збліжэнне і ўзгадненне сацыяльнай палітыкі і сацыяльных стандартаў, фармаванне супольнага рынку працы.

Зь іншых важных кірункаў эканамічнай інтэграцыі Беларусі і Расіі варта адзначыць стварэнне міждзяржаўных (транснацыянальных) фінансава-прамысловых групаў (МФПГ, ТФПГ), распрацоўку балясаў паліўна-энэргетычных рэсурсаў і балясаў попыту і прапановы па найважнейшых відах прадукцыі, распрацоўку і размяшчэнне сумеснага абароннага заказу і інш.

Эканамічная інтэграцыя найдалей сягнула ў фармаванні адзінае мытнае прасторы дзвюх краінаў. Цяпер уведзены адзіныя мыты і адзіны парадак мытнага афармлення і кантролю, вызначаны парадак узаемнага прызнання ліцэнзій, сэртыфікатаў і дазваля на ўвоз і вываз тавараў. 29.01.2001 г. было падпісанае Пагадненне пра завяршэнне ўніфікацыі і стварэнне адзінай сістэмы тарыфнага і нетарыфнага рэгулявання, а таксама нарматыўна-праўны дакумент “Аб парадку правядзення расьсьледавання перад увядзеннем адмысловых абарончых, антыдэмпінгавых або кампэнсацийных захадаў”.

На стварэнне адзінай эканамічнай і мытнай прасторы, якая б рэальна функцыянавала, накіраванае развіццё гандлёва-эканамічных сувязяў рэгіёнаў Беларусі і Расіі на падставе адпаведных міжрэгіянальных пагадненняў і праграмаў міжрэгіянальнага супрацоўніцтва. Гэтак, у 2000 г. міжрэгіянальнае супрацоўніцтва ажыццяўлялася: у Берасцейскай вобласці — з 24 рэгіёнамі РФ, Віцебскай — з 18, Гомельскай — з 11, Гарадзенскай — з 12, Менскай — з 33, Магілёўскай — з 16, у г. Менску — з 11 рэгіёнамі.

Збліжэнне і ўзгадненне найважнейшых інструментаў сацыяльнае палітыкі дзвюх краінаў ажыццяўляецца паводле Праграмы сумеснай дзейнасці па ўніфікацыі заканадаўства ў сацыяльна-працоўнай сферы і збліжэнні ўзроўняў сацыяльных гарантыяў грамадзянам Беларусі і Расіі на 1999—2000 гады.

У галіне сацыяльна-працоўнай сферы распрацавана больш за 30 праектаў уніфікаваных нарматыўных праўных дакументаў. У іх ліку — праекты ўніфікаваных Законаў Рэспублікі Беларусі “Аб ахове працы”, “Аб страхаванні ад няшчасных выпадкаў на вытворчасці і прафесійных захворванняў”, “Аб заняцці насельніцтва”; праекты Канцэпцыі эканамічнага механізму, які стымулюе наймальнік (працадаўца) ствараць на вытворчасці ўмовы для бяспечнай працы; праекты ўніфікаваных Адзінай мэтодыкі разліку сярэдняга даходу на

душу насельніцтва і Адзінай мэтодыкі пабудовы бюджэту пражыццёвага мінімуму і інш.

Інтэграцыя транспартных сыстэмаў дзвюх краінаў здзяйсняецца па наступных кірунках: распрацоўка сыстэмы сумеснага выкарыстання транспартных маршрутаў, камунікацыяў і вытворчага патэнцыялу; стварэнне адзіных сыстэмаў інфармацыйнага забеспячэння рынку транспартных паслуг і транспартнай справазначнасці; усталяванне парадку ўзгаднення пазыцыяў транспартавікоў Беларусі і Расіі па пытаннях супрацоўніцтва з міжнароднымі транспартнымі арганізацыямі; разьвіццё сэртыфікацыі і лізінгу; распрацоўка і рэалізацыя адпаведных праграмаў у галіне транспарту.

Разьвіццё сувязі дзвюх краінаў прадугледжваецца такімі дакумэнтамі, як “Канцэпцыя стварэння аб’яднанае сеткі сувязі Беларусі і Расіі”, “Канцэпцыя стварэння ўзаемазвязанай сеткі паштовай сувязі РБ і РФ”, “Канцэпцыя стварэння абмену паштовымі адпраўленьнямі, грашовымі пераказамі і пэрыядычнымі выданьнямі паміж Рэспублікай Беларусія і Расійскай Фэдэрацыяй”. Саветам міністраў Саюзнай дзяржавы распрацаваны і ўхвалены адзіныя прынцыпы фармавання агульнага рынку паслуг сувязі, на базе якіх распрацоўваецца адпаведная праграма.

У галіне энэргетыкі вядзецца распрацоўка праграмы па стварэнні Аб’яднанай электраэнэргетычнай сыстэмы Расіі і Беларусі на аснове забеспячэння адзіных умоваў функцыянавання электраэнэргетычных сыстэмаў дзяржаваў-удзельнікаў з адзіным механізмам фінансавага і арганізацыйнага падзелу натуральна-манапольных (перадача электраэнэргіі, забеспячэнне сыстэмнай надзейнасці і вядзеньне рэжымаў працы) і патэнцыйна канкурэнтных (генэрацыя і збыт) відаў дзейнасці ў электраэнэргетыцы.

Адной з формаў інтэграцыі Беларусі і Расіі ёсць распрацоўка і рэалізацыя сумесных праграмаў. У прыватнасці, у 2002 г. ажыццяўляецца рэалізацыя наступных праграмаў:

“Распрацоўка апераджальных тэхналягіяў “падвойнага” ўжывання і гамы сучаснага аптычнага абсталявання на прынцыпах кіраванага формаўтварэння”;

“Распрацоўка і засваенне лічбавых, лічбава-аналягавых, аналягавых інтэгральных мікрасхемаў для апаратуры спецыяльнага прызначэння і падвойнага ўжывання”;

“Разьвіццё дызельнага аўтамабілебудавання”;

“Распрацоўка і выкарыстанне касмічных сродкаў і тэхналягіяў атрымання, апрацоўкі і адлюстравання касмічнай інфармацыі” і інш.

У галіне навукі і тэхналягіяў ажыццяўляўся Плян першачарговых захадаў для фармавання адзінае навукова-тэхналягічнае інфармацыйнае прасторы, а таксама сумесных падпраграмаў “Лазэрныя тэхналогіі XXI стагоддзя” і “Навукаёмістыя кампанэнты агульнага машынабудуўнічага ўжывання”, арганізацыя супрацоўніцтва ў галіне дзяржаўнае экспэртызы навукова-тэхнічных праектаў.

Здзяйсняецца ўніфікацыя падатковых сыстэмаў дзвюх краінаў. У прыватнасці, Беларусь перайшла на заліковую сыстэму спагнаньня падатку на даданую вартасць, аналягічную той, якая дзейнічае ў Расійскай Фэдэрацыі. У 2002 г. чакаецца прыняцце Падатковага кодэксу Беларусі, уніфікаванага з Падатковым кодэксам Расіі.

4. Праблемы і пэрспектывы расійска-беларускай эканамічнай інтэграцыі

Нягледзячы на розныя погляды і ацэнкі расійска-беларускай інтэграцыі, у цэлым прызнаецца неабходнасць разьвіцця ўзаемавыгоднага супрацоўніцтва дзвюх краінаў у сацыяльна-эканамічнай сфэры. У аснове разьвіцця гандлёва-эканамічных стасункаў паміж Беларусіяй і Расіяй ляжыць зацікаўленасць абодвух бакоў у цесных сувязях.

Так, для Расіі Беларусь цікавая ў першую чаргу як гэтак званы транспартны калідор (значэнне якога пасля распаду СССР вельмі вырасла) да вялікага эўрапейскага рынку. Па асобных ацэнках, да 70—75% расійскага экспарту ў краіны ЭЗ ажыццяўляюцца цяпер па тэрыторыі РБ. Беларусь знаходзіцца таксама ў сфэры геапалітычных інтарэсаў Расіі і, адпаведна, мае вялікае стратэгічнае значэнне, ёсць адмысловым буфэрам пры прасоўванні НАТА на ўсход.

Акрамя таго, расійскі капітал мае вялікі інтарэс да цэлага шэрагу буйных беларускіх прадпрыемстваў (перш за ўсё нафтахімічнага комплексу), пабудаваных яшчэ ў савецкія часы дзеля перапрацоўкі сыравіны з мэтай далейшага экспарту прадуктаў перапрацоўкі на эўрапейскі рынак і, значыць, атрымання дадатковых прыбыткаў у параўнанні з экспартам мінэральнай сыравіны. Беларусь — таксама рынак збыту ня толькі сыравіны і энэргарэсурсаў, але і розных відаў гатовае прадукцыі (улучаючы машынабудаваньне). Цэлы шэраг расійскіх прадпрыемстваў скаапараваны зь беларускімі, у тым ліку і ў такой высокатэхналягічнай вытворчасці, як ВПК. У прыватнасці, каля 200 расійскіх абаронных прадпрыемстваў падтрымліваюць сувязі з 120 адпаведнымі беларускімі прадпрыемствамі¹.

На актывізацыю інтэграцыйных працэсаў з Расіяй Беларусь штурхае яе ўласны шматгадовы (нягледзячы на заявы пра шматвэктарнасць замежнай эканамічнай палітыкі) палітычны і эканамічны курс, у выніку якога сфармаваўся нэгатыўны вобраз беларускай дзяржавы за мяжой, ускладніліся адносіны з шэрагам вядучых індустрыяльна развітых краінаў, палітычнымі і эканамічнымі міжнароднымі структурамі (АБСЭ, ЭЗ, Рада Эўропы, МВФ, МБРР, ЭБРР і інш.). У выніку ўзніклі праблемы з замежным фінансаваннем, атрыманням простых замежных інвэстыцыяў, сродкаў па крэдытных лініях і г.д. Таму ўва ўмовах катастрофічнага зносу вытворчага патэнцыялу і дэфіцыту фінансавых і інвэстыцыйных рэсурсаў асноўныя надзеі ўскладаюцца на рэалізацыю інвэстыцыйных праектаў з Расіяй, якія, як падаецца, будуць спрыяць

прытоку капіталу ў Беларусь.

Для Беларусі, каб забяспечыць устойлівасць эканамічнага развіцця, неабходна дыверсіфікаваць свой экспарт. Але для гэтага патрэбная інтэграцыя ў сусветную эканоміку, адпаведныя фінансавыя рэсурсы і тэхналогіі. Аднабаковая арыентацыя ў вонкавым гандлі на Расію толькі ўзмацняе залежнасць Беларусі ад аднаго гандлёвага партнёра. Існуе таксама небяспека кансэрвацыі даўніх, але часта неэфектыўных эканамічных сувязяў, захавання матэрыялаёмістай і энэргаёмістай структуры вытворчасці ў Беларусі. У гандлі паміж дзвюма краінамі шырока выкарыстоўваюцца бартэрныя схэмы, што не дазваляе зарабляць валюту і купляць сучаснае абсталяванне ў індустрыяльна развітых краінах. Больш за тое, калі ў 1995 г. у Беларусь з краінаў далёкага замежжа ўвозілася 65% інвэстыцыйных тавараў, дык у 1999 г. 50% інвэстыцыйных тавараў ішло ўжо з РФ².

Хаця дзякуючы эканамічнай інтэграцыі з РФ ажыццяўляецца ўстойлівае забеспячэнне Беларусі энэргарэсурсамі, зь іншага боку, па асобных відах энэргарэсурсаў (гэта перш за ўсё датычыць газу, які цяпер займае асноўнае месца ў паліўна-энэргетычным балансе краіны) залежнасць Беларусі ад Расіі амаль абсалютная. У той жа час у краінах ЭЗ існуе патрабаванне, каб пастаўкі па найважнейшых відах энэргарэсурсаў з адной краіны не перавышалі траціны.

Існуюць і іншыя абмежаванні, накіраваныя на павышэнне эканамічнай бяспекі краінаў. Напрыклад, у Чэхіі адным з такіх абмежаванняў ёсць паступленне не больш за траціну замежных інвэстыцый з адной краіны (у некаторых краінах абмежаванне складае 20%). Пры меркаваным удзеле расійскага капіталу ў прыватызацыі нафтахімічнага комплексу Беларусі гэтыя прапорцыі, пры праблемах з інвэстыцыямі зь іншых краінаў, ня будуць датрымлівацца.

Дарма што дагэтуль у працэсе распрацоўкі і прыняцця інтэграцыйных рашэнняў фармальна захоўваюцца прынцыпы кансэнсусу (адна краіна — адзін голас, аднагалоссе пры прыняцці рашэння), раўнапраўнага ўдзелу, узаемнага ўліку інтарэсаў, далей усё больш будзе праяўляцца несупастаўнасць эканамічных патэнцыялаў дзвюх краінаў, розныя геапалітычныя мэты і інтарэсы. Калі ж урэшце Беларусь пяройдзе на ўмовы дзяржаўнага рэгулявання і інстытуцыйную базу (заканадаўства і да т.п.), якія існуюць у Расіі, для беларускай эканомікі могуць з'явіцца дадатковыя праблемы.

У прыватнасці, магчымыя адрозненні ўва ўмовах функцыянавання суб'ектаў дзвюх краінаў (ува ўзроўнях падаткаабкладання, розных цэнах на сыравіну і энэргарэсурсы) могуць, з аднаго боку, прывесці да неканкурэнтаздольнасці беларускай прадукцыі на расійскім рынку (гэтая праблема цяпер у пэўнай ступені вырашаецца праз дэвальвацыю беларускага рубля і хранічнае недаінвеставанне экспертных вытворчасцяў), а з другога — дэзарганізаваць рынак капіталаў і спрыяць пераводу фінансавых і інвэстыцыйных сродкаў у Расійскую Фэдэрацыю.

Да спекуляцыйных пераплываў капіталаў могуць прывесці адрозненні ўва

ўзроўнях інфляцыі, у працэнтных стаўках, часовыя адхіленні абменных курсаў і г.д.

Розніца ўва ўзроўнях даходаў і асабліва заробкаў таксама можа прывесці да абвастрэння напружанасці на рынку працы, ускладніць збліжэнне сацыяльных стандартаў.

Адной з істотных праблемаў ёсць хранічнае невыкананне прынятых шматлікіх інтэграцыйных ініцыятываў. У прыватнасці, актыўны прыхільнік расійска-беларускай інтэграцыі старшыня Камітэту Дзярждумы РФ па справах СНД Барыс Пастухоў у прадмове да кнігі Юр'я Годзіна “Россия и Белоруссия на пути к единению. Проблемы экономической безопасности Союзного государства” адзначае, што “з 52 першачарговых захадаў, заплянаваных на 2000 год па выкананні Дамовы пра стварэнне Саюзнай дзяржавы, рэалізавана толькі некалькі. З усіх ухваленых сумесных эканамічных праграмаў больш-менш здавальняюча выконваюцца ня больш за адну траціну”. Тут жа называецца і адна з прычынаў такога нездавальняючага становішча, звязаная са складанасцю фармавання бюджэту Саюзнай дзяржавы, які ў 2000 годзе быў выкананы толькі на 55%. У выніку, сумесная праграма па аўтамабілебудаўніцтве з удзелам адпаведных прадпрыемстваў Менску і Яраслаўлю была прафінансаваная да верасня 2000 г. толькі на 3%.

Хранічнае невыкананне інтэграцыйных ініцыятываў збольшага абумоўлена непрадуманасцю і нерэальнасцю прынятых рашэнняў, празмерным спадзевам на бюракратычныя механізмы іх рэалізацыі, што пагражае ператварыць органы кіравання Саюзнай дзяржавы ў чарговую бюракратычную структуру.

Залішняя палітызацыя інтэграцыйнага працэсу, празмерны аптымізм, недацэнка складанасці і неадназначнасці праблемы інтэграцыі, прыняцце асобных адкрыта папулісцкіх рашэнняў ня толькі замарудзілі эканамічнае збліжэнне дзвюх краінаў, але й дыскрэдытавалі саму ідэю неабходнасці расійска-беларускай эканамічнай інтэграцыі.

Існуюць праблемы і на тых кірунках беларуска-расійскай інтэграцыі, дзе ў цяперашні момант дасягнуты пэўны рэальны прагрэс.

Гэтак, у 1997 г. мытныя тарыфы паміж Беларусіяй і Расіяй былі ў асноўным уніфікаваныя. Аднак у 1998—1999 гг. ува ўмовах пагаршэння эканамічнай сытуацыі ў абедзвюх краінах разыходжанні паміж тарыфамі зноў істотна ўзраслі. Адрозненні ў экспертных мытных тарыфах існавалі па 936 пазыцыях, зь якіх у цяперашні момант узгоднена больш за 800, а па 130 пазыцыях разыходжанні пакуль захоўваюцца³.

Беларусь, у адрозненне ад РФ, у большай ступені зацікаўленая ў паскарэнні рэалізацыі Пагаднення пра стварэнне Зоны свабоднага гандлю (ЗСТ) у СНД (папісана яшчэ ў красавіку 1994 г.).

Таму асобныя аўтары ўзнімаюць пытанне пра мэтазгоднасць трансфармацыі Мытнага саюзу, які існуе паміж Беларусіяй і Расіяй, у зону свабоднага гандлю⁴. Тым больш што з самага пачатку быў узяты курс на паскоранае ства-

рэньне Мытнага саюзу без стварэння зоны свабоднага гандлю як першага інтэграцыйнага захаду.

Адной з ключавых праблемаў у эканамічнай інтэграцыі ёсць рэалізацыя падпісанага яшчэ ў сьнежні 1998 г. Пагаднення паміж РБ і РФ пра стварэнне роўных умоваў суб'ектам гаспадарання. І толькі ў 2002 г. было падпісанае пагадненне пра цэнавае рэгуляванне прадукцыі натуральных манаполіяў, якое прадугледжвала зніжэнне цэнаў на газ, рэалізацыя якога, магчыма, адбудзецца ў найбліжэйшы час. Пры гэтым Беларусь павінна скасаваць індывідуальныя льготы для суб'ектаў гаспадарання.

Апошнім часам з расійскага боку робяцца спробы ўвязаць зніжэнне цэнаў на газ з пагадненнем Беларусіяй запазычанасці, якая на момант напісання гэтага артыкулу складае больш за 230 млн. USD.

Разам з тым, чаканы эфект ад зніжэння цэнаў на прыродны газ з Расіі (з 30 да 22,6 USD/тыс. куб.м, або да кошту 5-га цэнавага поясу Расіі) надта перабольшаны. З улікам транспартавання, ПДВ, перакрываванага субсыдавання і іншых выдаткаў цана на прыродны газ для беларускіх спажыўцоў складзе каля 41 млн. USD/тыс. куб.м, што роўнае скарачэнню на 13%.

Належыць таксама ўлічваць, што паводле прагнозаў сацыяльна-эканамічнага развіцця Расіі да 2004 г. прадугледжваецца апераджальнае павышэнне цэнаў і тарыфаў на прадукцыю натуральных манаполіяў у 2003—2004 гг. у 1,05—1,15 разоў у адносінах да інфляцыі ў прамысловасці. Пры гэтым цэны на прыродны газ могуць вырасці яшчэ больш.

Па-ранейшаму не вырашаецца праблема наконт умоў уплаты ПДВ, у выніку чаго па розных ацэнках Беларусь губляе ў год ад 100 да 185 млн. USD (ёсць і больш вялікія лічбы ацэнкі страатаў, усё залежыць ад памеру адмоўнага гандлёвага сальда паміж дзвюма краінамі).

Беларусь прапанавала Расіі тры варыянты вырашэння гэтай праблемы. У першым выпадку прадугледжваецца перадача разлікаў па ПДВ у падатковыя ўстановы дзвюх краінаў, але расійскі бок адмаўляецца ад такога варыянту, матывуючы гэта складанасцямі ў разліках. Другі варыянт захоўвае дзейныя ўмовы па ўсіх відах прадукцыі, выключаючы электраэнергію, нафту і газ, аб'ём паступлення якіх у РБ надзейна кантралюецца. Згодна з трэцім варыянтам Расія павінна кампэнсаваць страты дзяржаўнаму бюджэту Беларусі.

Існуе цэлы шэраг іншых праблемаў. Напрыклад, няма дамоўленасці пра тэрміны ўвядзення ўнутраных расійскіх тарыфаў на чыгуначныя перавозкі для беларускіх вытворцаў.

Шмат праблемаў існуе ў сувязі з вызначэннем умоваў удзелу расійскага капіталу ў акцыянаванні й прыватызацыі беларускіх прадпрыемстваў (перш за ўсё нафтахімічнага комплексу), а ў далейшым і натуральных манаполіяў — “Белтрансгазу” і Белэнэрга”.

Узнікаюць праблемы ў гандлёва-эканамічных стасунках праз высокую долю бартэрных паставак, запазычанасці (у першую чаргу Беларусі за энэргарэсурсы).

Развіццё гандлёва-эканамічных сувязяў на рэгіянальным узроўні ўскладняецца існаваннем пэўных абмежаванняў на ўвоз і вываз прадукцыі, прынятымі беларускім урадам або кіраўніцтвам асобных расійскіх рэгіёнаў, перавагай бартэру, адсутнасцю ці недастатковым развіццём адпаведнае інфраструктуры і г.д.

Увесь час сутыкаюцца інтарэсы лабістаў асобных галінаў прамысловасці, групаў таваравытворцаў дзвюх краінаў. Ёсць прыклады ўзнікнення праблемных сітуацыяў (броварная і цукровая галіны, аўтамабільныя грузаперавозкі і г.д.).

Але галоўнай і найбольш спрэчнай з гледзішча мэтазгоднасці й наступстваў для Беларусі ёсць праблема ўвядзення адзінай грашовай адзінкі і фармавання адзінага эмісійнага цэнтру Саюзнай дзяржавы. На першым этапе (з 1 студзеня 2005 г.) функцыю такой грашовай адзінкі будзе выконваць расійскі рубель, а адзінага эмісійнага цэнтру — Цэнтрабанк РФ. Але нават для гэтага Беларусь мае выканаць шэраг няпростых умоваў, сярод якіх, напрыклад, для 2004 г. — спыненне выкарыстання крэдытаў Нацбанку на фінансаванне дэфіцыту дзяржбюджэту, спыненне мэтавага крэдытавання Нацбанкам прадпрыемстваў і арганізацыяў любых галінаў эканомікі з адначасным наданнем крэдытаў камэрцыйным банкам на рынковых умовах, пераход да супольных з РФ нормаў рэзервовых патрабаванняў і адзіных ставак рэфінансавання і жорсткай фіксацыі абменнага курсу беларускага рубля да расійскага і г.д.

Што да другога этапу — увядзення адзінай грашовай адзінкі і фармавання адзінага эмісійнага цэнтру Саюзнай дзяржавы, пра гэта зь цягам часу, магчыма, перастануць згадваць, а абмяжуюцца пашырэннем удзелу прадстаўнікоў Нацбанку пры прыняцці Цэнтрабанкам рашэнняў, датычных Беларусі й Саюзнай дзяржавы ў цэлым. Разам з тым пры пераходзе на расійскі рубель Беларусь страціць найважнейшыя манэтэрныя інструменты (грашова-крэдытныя, валютныя), якія актыўна выкарыстоўваюцца ў макраэканамічнай палітыцы беларускай дзяржавы. Наўзамен, у адрозненне ад краінаў Цэнтральна-Ўсходняй Эўропы, якія ўступаюць у ЭЗ, Беларусь атрымае пакуль недастаткова стабільны расійскі рубель.

Больш за тое, зь пераходам на расійскі рубель можа здзейсніцца гэтак званы нямецкі падыход да інтэграцыі (з пераходам на расійскае заканадаўства, паплынанае расійскім капіталам вядучых беларускіх прадпрыемстваў і г.д.). Такое развіццё сітуацыі можа замарудзіць інтэграцыйныя працэсы ў СНД.

Зь іншых перспектываў, якія могуць негатыўна паўплываць на эканамічнае развіццё Беларусі ўва ўмовах інтэграцыйных працэсаў з РФ, ёсць таксама магчымае ўступленне РФ у Сусветную гандлёвую арганізацыю, да якога большыя беларускіх прадпрыемстваў у гэты час проста не гатовыя без адпаведнага абнаўлення вытворчага патэнцыялу.

Апрача таго, РФ будзе вымушаная паступова падымаць унутраныя цэны на энэргарэсурсы да сусветнага ўзроўню. Да больш рашучых дзеянняў у гэтым

кірунку расійцаў можа падштурхнуць хранічнае недаінвэставаньне геалягавыведных работаў, што можа прывесць да падзення здабычы нафты і газу. А прыцягнуты замежны капітал у здабывальныя галіны будзе ініцыяваць продаж энэргарэсурсаў па сусьветных цэнах.

Пры канцы трэба адзначыць, што неабходна падтрымліваць і разьвіваць узаемавыгадныя гандлёва-эканамічныя стасункі й інтэграцыйныя сувязі Беларусі з Расіяй. Але ў канцавым выніку ўсё будзе залежаць, з аднаго боку, ад таго, на колькі Беларусь зможа ў працэсе інтэграцыі абараніць свае нацыянальныя інтарэсы, а з другога — ці зможа нашая дзяржава ў поўнай меры скарыстаць атрыманы інтэграцыйны эфэкт і часовыя прэфэрэнцыі з боку РФ для разьвіцьця і ўмацаваньня нацыянальнай эканомікі, павышэньня яе канкурэнтаздольнасьці.

¹ Н.Пастухова. Союз России и Белоруссии. История, настоящее, перспективы. — М., 2001 г. С. 56.

² Минск—Москва—Киев: Поиск общей дороги. / Тезисы докладов и выступлений Международной научной конференции и Международного круглого стола: “Проблемы и перспективы социально-экономического и политического развития Беларуси, России и Украины”, посвященных 70-летию образования ИЭ НАНБ и 5-летию единения Беларуси и России, состоявшихся 29—30 марта 2001 г. в г.Минске. — Мн., 2001. С. 68.

³ Белорусская газета. 25 сакавіка 2002 г.

⁴ Модели социально-экономического развития Беларуси. / 3б. артыкулаў. — Мн., 2000. С. 8.